

RECENZE

Urbášek, Pavel; Pulec, Jiří:
Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969.

Olomouc: Univerzita Palackého, 2012. 432 s.

Autoři knihy *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969* – Pavel Urbášek a Jiří Pulec – se rozhodli zmapovat vývoj a proměny vysokého školství v daném období. Předkládaná práce tak doplňuje starší dílo Pavla Urbáška, *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech tzv. normalizace*.

Stejně jako tomu bylo i u publikace věnující se dvacetiletí před listopadem 1989, ani tato monografie si neklade za cíl vyložit dějiny českého vysokého školství ve sledované historické periodě. Zaměřuje se především na *komplexní rozbor legislativních, správních, institucionálních, organizačních i mocenskopolitických a ideologických podmínek existence českých vysokých škol* (s. 3). Analyzuje vznik a utváření systému vysokoškolského vzdělávání s důrazem na právní předpisy regulující školství a problematiku Slovenska nechává zcela mimo dosah svého zájmu.

Vzhledem k tomu, že práce vychází především z materiálů úřední proveniencí (fondů ÚV KSČ, ministerstva školství, Archivu Univerzity Karlovy apod.), nenabízí dnes módní dějiny každodennosti a všedního dne. Naopak se plně soustřeďuje na samotný vysokoškolský systém

a jeho proměny. Studenty, pedagogy a další historické aktéry, kteří by reflektovali či vzpomínali na vysokoškolský život, tak v knize takřka nenajdeme. Objevují se pouze jako kolektivní – kvantifikovatelná – entita, objekt různých nařízení atp.

...

Autoři začínají své vyprávění v přelomovém období, kdy se vývoj vysokoškolského vzdělání radikálně proměnil – z dříve přísně elitního pojetí vykročil vstříc masifikaci. V atmosféře po roce 1945 bylo široce sdíleno přesvědčení, že je třeba reformovat celý systém vysokoškolského vzdělávání, avšak konsenzus se rodil jen pozvolna. Současně se zakládaly nové vysoké školy (iniciativy k tomuto kroku vycházely nejednou „zdola“ pod vlivem ambicí lokálních elit, avšak systém na tento proces nebyl vůbec připraven), aby došlo ke kýžené demokratizaci vzdělávání. Nicméně v duchu poválečné očisty života společnosti byly zavírány školy německé a maďarské, což provázela první vlna čistek na akademické půdě („kádrování“ uchazečů o studium tedy není „komunistickou inovací“, jeho kořeny můžeme sledovat již před únorem 1948, stejně tak i zavádění přijímacích zkoušek a plánování počtu potřebných absolventů).

S tímto obdobím je spojen i konec poplatků za studium: ačkoli se dříve školné neplatilo, existovalo mnoho

poplatků se studiem spojených. Nedostupnost vysokoškolského vzdělání byla vyřešena nejprve prozatímním zrušením oněch poplatků a následně se toto opatření stalo trvalým. I tento krok přispěl k do té doby nebývalému nárůstu počtu vysokoškolských studentů. Avšak kvalita a úroveň vysokých škol – nejen kvůli přílivu posluchačů, ale i nedostatku kvalitních pedagogů – upadla. Na vině rovněž byla spousta nepromyšlených a nekoncepčních zásahů do vzdělávacího systému (např. vznik pedagogických fakult v roce 1946, které jsou již v roce 1953 rušeny a nahrazovány vysokými a vyššími školami pedagogickými, nebo pokus o vytvoření jednotné vysoké školy, jež by spojila vysoké školy univerzitního a technického typu).

Nejvýznamnějším momentem pro vývoj a podobu vysokého školství je bezesporu zavedení nového vysokoškolského zákona z roku 1950, který nahradil konglomerát zákonů sahající až na konec 19. století. Tímto zákonem pozbývají vysoké školy zbytků akademické samosprávy a jsou cele podřízeny politice státu a strany, respektive nové instituci – Státnímu výboru pro vysoké školy.

Vývoj po roce 1956 je charakterizován „liberalizací“ poměrů, kdy dochází k zpočátku opatrným a nesmělým korekturám dřívějšího kurzu vysokoškolské politiky. Ale spoušť formálně jsou odstraňovány

diskriminující výnosy ministerstva školství z předchozího období, které výrazně komplikovaly přijímání studentů z řad kapitalistických a buržoazních rodin – nicméně tato praxe nadále pokračuje. Souběžně politické vedení přehodnocuje roli kateder marxismu-leninismu a doporučuje soustředit se namísto zkoumání dějin komunistického hnutí apod. na problémy současnosti.

Přelom padesátých a šedesátých let přináší další změny v organizaci vysokých škol, které mají reagovat na dřívější chaotické zásahy. Cílem těchto reformních návrhů je stabilizovat vysokoškolské prostředí a umožnit jeho rozvoj v delším časovém horizontu (jsou rušeny vyšší pedagogické školy, sloučena Vysoká škola pedagogická v Olomouci s Univerzitou Palackého a mnoho dalšího s cílem snížit specializační duplicity apod.). Nicméně další ze stranických direktiv o „těsném sepětí vzdělání se společenskou praxí“ vnesla do vysokoškolských organismů nový zmatek.

Teprve na počátku šedesátých let se s přípravou nového vysokoškolského zákona uvažuje nad znovuzavedením některých tradičních mechanismů a funkcí vysokoškolského vzdělávání. Opět je kladen důraz na vysokoškolský výzkum (ten byl doposud pěstován jen na Československé akademii věd), objevují se prvky akademické samosprávy (akademické senáty na úrovni škol i jednotlivých

RECENZE

fakult). Nová legislativa tak zdůraznila vědeckou a badatelskou práci vysokých škol. Ty se díky těmto nově přijatým zákonům vrátily ke svým tradicím (částečné autonomii a sepětí pedagogické činnosti s výzkumem) a staly se důležitou součástí reformního procesu.

...

Urbášek s Pulcem napsali každý zhruba 200 stran textu, přičemž první z nich se věnuje poválečné dekádě a druhý desetiletí před Pražským jarem. Ačkoli je publikace prezentována jako monografie, kterou „jen“ napsali dva autoři, při četbě často můžeme nabýt dojmu, že máme co dělat s dvěma různými knihami. Jednotlivé části na sebe příliš neodkazují a navíc se vykazují výrazně rozdílným stylem. Přístupnější a čtivější první Pulcovu část (ač s mohutnějším poznámkovým aparátem) střídá Urbáškův oddíl plný dlouhých a nepřehledných větných celků, jakoby přejímající řeč archivních materiálů.

Oběma autorům je však společný přístup k látce – snaží se skrze studium archiválií ptát, jak vypadalo postavení vysokých škol (ve vědě, výzkumu atp.), k jakým proměnám ve sledovaném čase došlo a jaké byly vztahy mezi nimi a Československou akademií věd. Další badatelské otázky si již bohužel nekladou. Stejně tak žádný z nich nenabízí teze, které by jejich práce měla potvrdit či vyvrátit.

Co ve svém důsledku přineslo zmasovění, technizace a tlak na regionalizaci vysokého školství, se nedozvíme. Stejně tak – ač by se to nabízelo – zcela chybí komparace vývoje českého vysokoškolského systému se zahraničím. Ať už se Sovětským svazem (možnost sledování importu sovětského modelu do Československa atp.), či se Západem (proměny vysokého školství v důsledku modernizace atp.).

Kvůli nepřítomnosti pevných tezí, teoretické reflexe dané problematiky a zmíněné absenci srovnávání s jinými zeměmi rovněž chybí i náznaky interpretace vybraných problémů. Autoři nesledují politiky komunistické strany, které se především v poválečném období výrazně proměňují v důsledku různých společenských tlaků („vyjednávání hranic socialistické diktatury“), nemohou proto řádně objasnit logiku změn. Čtenář je konfrontován se spoustou „materiálu“, ale jeho utřídění a vsazení do interpretačních (výkladových) schémat nechávají autoři pouze na něm. Způsob jejich psaní tak není nepodobný stylu nestora české historiografie Karla Kaplana. Jaksi se předpokládá, že fakta mluví sama za sebe a není třeba je podřizovat některému z velkých vyprávění.

...

I přes výše nastíněnou kritiku však kniha jistě stojí za přečtení. Urbášek

RECENZE

s Pulcem napsali zakladatelskou studii – podařilo se jim shrnout a prohloubit poznatky doposud roztroušené po různých sbornících či kolektivních monografiích. Kniha *Vysokoškolský vzdělávací systém v letech 1945–1969* je bezesporu zásadním

dílem ve svém oboru, základní příručkou k poválečným dějinám českého vysokého školství, kterou žádný další badatel na tomto poli nebude moci opomenout.

Jan Gruber